

MAKKAI KINGA

OLVASD EL, ÉS JÁTSSZ VELÜNK!

Egy olvasóvetélkedő évtizedes tapasztalatairól

...a gyerekek kedvelik az iskolán kívüli tevékenységeket, szeretik, ha kimozdulhatnak a megszokott iskolai környezetből. Ezenkívül az önkéntesség is a kulcsa ezeknek a tevékenységeknek.

Régóta foglalkoztat az olvasóvá nevelés kérdése. Tanárként nem közömbös számomra, hogy mit tehetek annak érdekében, hogy megszerettessem a fiatalokkal az olvasást. Pályafutásom során sok módszert kipróbáltam, tanórai és tanórán kívüli lehetőségeket egyaránt. Számomra egyértelművé vált, hogy ez egy olyan feladat, amit kitartóan kell végezni. Mivel az olvasóvá nevelés interdiszciplináris feladat, úgy érzem, minden tanárnak felelőssége, hogy megkeresse azokat a lehetőségeket, amelyekkel felkeltheti az olvasás iránti vágyat. Az intézményen belüli olvasóvá nevelés tapasztalatai, sikerei után lehetőségem adódott, hogy szélesebb körben, más kulturális intézményekkel karöltve megtaláljam azokat a lehetőségeket, amelyek generációkat buzdítanak az olvasásra. Ezzel kapcsolatban három alapvető érvet tudnék felsorolni. Egyrészt hiszem, hogy az olvasás megszerettetése, az olvasási szokások kialakítása nemcsak a szülők, pedagógusok felelőssége, hanem összetársadalmi feladat. Ennek megfelelően a különböző kulturális intézmények, szervezetek összefogásával, együttműködésével olyan kezdeményezések születhetnek (fesztiválok, rendezvények, versenyek, különböző kulturális projektek), amelyek megszólítják, olvasásra ösztönzik a fiatalokat. Másrészt a tapasztalat azt súgja, hogy ehhez a munkához kitartás kell. Ne riasszon el senkit egy-egy kezdeti nehézség, kisebb kudarc. Ha sikerül az elején egy kisebb közönséget megnyerni a kezdeményezésnek, kitartó és lelkes munkával látványos eredmé-

nyeket lehet elérni a későbbiekben. Az sem kétséges, hogy alkalmazkodni kell az új olvasói igényekhez, trendekhez, a fiatalok ugyanis szeretik az újdonságokat. Mindig a célcsoporthoz kell igazítani az ajánlatot, következésképpen meg kell keresni azokat a műveket, fel kell kutatni azt a módot, amivel a mai generációt meg tudjuk szólítani. Az olvasóvá nevelés iskolán kívüli lehetőségeiről, azok módszertani sajátosságairól korábbi írásaimban¹ is beszámoltam, most egy gyakorlatban is megvalósult módszeréről, az olvasóvetélkedőről szeretnék írni bővebben.

Az olvasóvá nevelés ismert módszerei közül az olvasóvetélkedő módszere több szempontból vonzó a gyerekek körében. Egyrészt a gyerekek kedvelik az iskolán kívüli tevékenységeket, szeretik, ha kimozdulhatnak a megszokott iskolai környezetből. Ezenkívül az önkéntesség is a kulcsa ezeknek a tevékenységeknek. Másrészt a megmérettetés, a versengés az iskolai tudás felhasználásának és alkalmazásának kedvelt formája a diákok körében, annál is inkább, hogy csapatos formában vehetnek részt benne. Mindkét igényt képes kielégíteni az olvasóvetélkedő. A következőkben egy ilyen versenyről fogok egy évtizedes tapasztalat távlatából beszámolni.

2012-ben csatlakoztam a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár szervező csapatához. Káli Király István, a könyvvásár főszervezője gyermekprogramok szervezésére kért fel. Koncertek, előadások, beszélgetések, író-olvasó találkozók és vetélkedők segítségével próbáltuk bevonni a fiatalokat a vásár terébe. Ezt követően született meg az olvasóvetélkedő ötlete, melynek teljes körű szervezését, lebonyolítását vállaltam magamra, és amelyet a könyvvásár gyermek- és ifjúsági programjainak keretében szerveztük meg. A vetélkedő célja az olvasás népszerűsítésén túl abból a törekvésből született, hogy megismertessük az erdélyi fiatalokkal a kortárs gyermekirodalmi alkotásokat, szerzőket. Úgy gondoltuk, hogy célszerű lenne a vásárt megelőző időszakban meghirdetni egy-egy olyan kortárs ifjúsági regényt, melynek szerzőjével a marosvásárhelyi könyvvásáron személyesen is megismerkedhetnek. Így indult útjára 2014-ben az Olvasd el, és játssz velünk! olvasóvetélkedő. Első perctől játékként, szórakozásként tekintünk a vetélkedőre, nem akartuk a versengésre kielezni a programot. Azóta is törekszünk szórakoztató, játékos jellegét megőrizni, amely elsősorban új tapasztalatokat, feledhetetlen élményeket, önfeledt perceket nyújthat a résztvevőknek. Itt egy példát említenék. 2017-ben a negyedikeseknek Kertész Erzsébet *Fény Sebestyén* című művét jelöltük ki elolvasásra, a döntőben a saját maguk készítette papírmásébabukkkal adtak elő árnyjátékot, a végén pedig palacsintát fogyaszthattak, mivel Fény Sebestyén kedvenc földi eledele a palacsinta volt. Mondanom sem kell, milyen boldogan távoztak a vetélkedőről a résztvevők.

A vetélkedőt három kategóriában hirdettük meg: I. kategória 3–4. osztály, II. kategória 5–8. osztály, III. kategória 9–12. osztály. Az alsó korhatár kijelölését azért tartom indokoltnak, mert az önálló olvasás képességének kialakítását a III. pedagógiai szakasz elején, azaz 3–4. osztályban írja elő követelményként a romániai nemzeti alaptanterv. A kategóriák nem voltak egységesek. Eleinte az elemi ciklus két záró évfolyamát és az 5. osztályt soroltuk egy kategóriába, abból a megfontolásból, hogy 9–12 évesen a gyerekek kiskamaszok, lélektanilag hasonló érdeklődéssel, preferenciákkal rendelkeznek. Később letisztultak a célcsoportok, és az iskolai ciklusok mentén alakítottuk ki a csoportokat, tehát például az általános iskola elemi tagozatán csak a 4. osztályt emeltük be a játékba, hiszen a 3. és a 4. osztályos olvasási készsége merőben különbözik. Itt ezen a szinten egyetlen év a készség elsajátítását illetően igen nagy eltéréseket mutat-

hat. Ez pedig az esélyegyenlőség szempontjából nem lenne helyes. Ezért 2015-től kihagytuk a 3. osztályt. Az általános iskola alsó és felső tagozata fejlődéslektani megfontolásból került elkülönítésre, ugyanis a kis- és nagykaszasz egészen eltérő életkori sajátosságokkal rendelkeznek. A legfelső kategóriát tekintve, mivel a középiskolás korban az olvasók lelki profilja egységesebb képet mutat, az utolsó célcsoport több évfolyamot ölel fel.

Az olvasóvá nevelésben a legfontosabb motivációs tényező az érdekes szöveg, a vonzó gyerekkönyv. A vetélkedő meghirdetése előtt zajlanak az előkészületek, ami az olvasásra szánt művek kiválasztását, az elődöntős feladatlapok kidolgozását, valamint a döntő forgatókönyvének megírását jelenti. Az olvasásra kijelölt műveket magam választom ki jól meghatározott szempontok alapján. Mondanom sem kell, hogy a művek kiválasztása a vetélkedő előkészítésének számomra legkedveltebb munkafázisa. Olyan kortárs alkotásokból válogatok, amelyek nemzetközi vagy hazai gyerekkönyvsikerek, rangos gyermekirodalmi és irodalmi díjak, elismerések nyertesei. Igyekszem magas esztétikai értékkel rendelkező, színvonalas műveket kijelölni, amelyek nyelvezetükben, tartalmi és formai sajátosságaikban illeszkednek a mai gyerekek olvasóigényeihez. Fontos szempont továbbá, hogy a kijelölt művek elolvasása élményt nyújtson számukra, további olvasásra ösztönözze őket. A sorozatok első részeit pontosan ebből a megfontolásból hirdetjük meg. Az olvasókedv felkeltésében az élménynyújtás, szórakoztatás a mai gyermekolvasók körében lényeges igényként jelentkezik. Az adott kategóriákban kijelölt művek kiválasztásakor természetesen az életkori sajátosságokat, a korosztályonként eltérő olvasói igényeket veszem figyelembe. Az is lényeges szempont, hogy egy-egy olvasásra kiválasztott mű elindítson egy párbeszédet a szerző és az olvasó között, olyan egyetemes témákat érintsen, amelyek kortól függetlenül felkeltik érdeklődésüket, pl. barátság, szerelem, iskolai élet, család, közösség, önismeret, személyközi kapcsolatok; vagy aktuális társadalmi kérdésekről lehessen a könyvek kapcsán beszélgetni, mint a környezetvédelem, társadalmi konfliktusok, médiahasználat stb. Fontosnak tartom, hogy a könyv ne csak izgalmas, pörgős cselekménnyel, esetleg témájával ragadja meg a figyelmüket, hanem stílusában, beszédmódjában, nyelvezetében is megfeleljen a mai gyerekolvasói igényeknek, legyen vonzó, szórakoztató, humoros, ugyanakkor igényes, választékos. Ragaszkodom ahhoz, hogy kortárs műveket hirdessünk meg a versenyre, hiszen a mai olvasók körében a kortárs irodalomnak van a legnagyobb varázsa. A tény, hogy ezen művek szerzői köztünk élnek, ugyanaz a társadalmi valóság öleli körül őket, akárcsak az olvasót, hogy mai nyelven szólnak az olvasókhoz, fogyaszthatóbbá, kedveltebbé teszik a műveket. Továbbá a kortárs műveknek sajátos vonzerejük van, hiszen a mai olvasói igényeknek, ízléseknek és elvárásoknak megfelelően olyan aktuális témákat kínálnak fel, amelyek épp foglalkoztatják a fiatalokat. Mindezeket a témákat olyan nyelvezettel és olyan stílusban szólaltatják meg, amely közel áll hozzájuk. Például a humor szinte nélkülözhetetlen tartozéka a kortárs ifjúsági regényeknek.

Az olvasásra kijelölt művek válogatásán túl szintén az olvasóversenyt megelőző nyári előkészületekhez tartozik az elődöntős feladatlap, valamint a döntő forgatókönyvének megírása. Az elődöntős feladatlapok nagyrészt szövegértési feladatokat tartalmaznak. A kérdés-felelet típusú, feleletválasztásos, szövegértelmező feladatok mellett kreatív írásbeli feladatokat is kapnak a gyerekek (pl. könyvajánló írása, képzelt riport, párbeszéd vagy monológ írása, a regény végki-fejletének átírása, folytatása stb.), így kapcsolódik össze az olvasási képesség és

az írásbeli szövegalkotás képességének együttes fejlesztése. Tanítói, magyartanári végzettségéből adódóan kedvemre szolgál a vetélkedő előkészítésének ez a része is. Az irodalmi szövegek feldolgozásának tantárgypedagógiai, esztétikai szempontjait kiegészítik a játékoság és differenciálás alapelvei. Ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével sok izgalmas, felfedeztető vagy épp szórakoztató feladat is bekerül a forgatókönyvbe. Például a 2015-ben az alsó kategóriában Szabó T. Anna *Fűszermadár* című meseregényét jelöltük ki elolvasásra, és a döntőbe jutó csapatok tagjainak, akik előben vettek részt a versenyen, különböző fűszereket kellett megszagolniuk, és megnevezniük az egyik feladat gyanánt.

Az olvasóvetélkedő több szakaszban zajlik. Az első szakasz a verseny meghirdetésétől (szeptember 2. hete) október végéig tart. Ezalatt megtörténik a jelentkezés, a kijelölt művek egyéni beszerzése, majd elolvasása. A mű elolvasására tehát több, mint egy hónap áll a jelentkezők rendelkezésére. A 2. szakasz két hetet ölel fel, az elődöntős feladatlapok kiküldésétől a részeredmények közléséig. A 3. szakaszban zajlanak a döntők, a novemberi marosvásárhelyi könyvvásár egy-egy meghatározott napján.

Az első évben meghirdetett vetélkedőre 90 csapat jelentkezett. Ezután a résztvevők száma évről évre növekedett hat éven keresztül, 2020-ben ugyanis visszaesett a részvételi arány, hogy majd a rákövetkező évben elérje a maximumot: 2021-ben a jelentkezők száma meghaladta az ezer főt. Az utóbbi két évben mondhatni stagnál a résztvevők száma, de még így is jóval meghaladja a félezret, amely megegyezik az elmúlt évtized jelentkezőinek évi átlagával (677 tanuló). A legutóbbi vetélkedőre (2023) 633 gyerek jelentkezett. A számokat összesítve a 10 év alatt összesen 2259 csapat, azaz 6777 gyerek vett részt a játékunkban. Biztos vagyok benne, hogy az olvasó gyerekek száma, akik valamilyen formában közvetlenül vagy közvetve érintettek a versenyben (itt elsősorban a résztvevők osztálytársaira gondolok, akik bár nem vettek részt a versenyen, társaiktól ösztönözve, szintén elolvasták a kijelölt műveket), ennél jóval több, ugyanis a versenyre való jelentkezés egyik kritériuma, hogy osztályonként maximum két csapat jelentkezhet. Ez részben korlátozza a résztvevők számát.

Megfigyelhető, hogy a középső kategóriában, az általános iskola felső tagozatán a legtöbb a jelentkező. Ők azok, akik a legnagyobb számban vesznek részt évről évre az olvasójátékunkban. Ez egyértelműen bizonyítja, hogy ez a korosztály ösztönözhető leginkább olvasásra az iskolán kívül meghirdetett olvasóvetélkedők által. A legelső kategóriában jelentkezők alacsony száma talán azzal magyarázható, hogy 3–4. osztályban az olvasási készség nincs olyan begyakorlottsági szinten, hogy a vállalkozzanak egy-egy könyv meghatározott időn belüli elolvasására. Az a tény, hogy az 5–6. korosztályból jelentkeznek minden évben a legtöbben, feltételezésem szerint azzal is magyarázható, hogy sokan közülük előző években megtapasztalták a közös olvasás pozitív élményét, és 5. osztálytól más iskolában folytatva tanulmányaikat, viszik tovább ezeket az ösztönző élményeket, és új csapatokat alkotva ismét jelentkeznek. A 7–8. osztályban való részvételi arány átlagosnak mondható. A kamaszkorba lépés megváltoztatja a szabadidő szerkezetét, az olvasás némiképp háttérbe szorul az egyéb szabadidős tevékenységek mellett, továbbá ne felejtjük el, hogy a pályaválasztás előtt álló ifjak idejét a felvételre való készülés is befolyásolja, ez viszont csökkentheti ennek a kategóriának a részvételi arányát. A középiskolások esetében az első kategóriához hasonlóan általában kevés a jelentkező (25–35 csapat), amely arra enged következtetni, hogy középiskolás korban kevesebb tanuló ösztönözhető olvasásra az

online és egyéb vetélkedők segítségével, illetve ezt a korosztályt a legnehezebb megszólítani az olvasás céljából.

Érdemes megvizsgálni a nemek közötti eltérést is. A széles körű olvasásszociológiai felmérésekből tudjuk, hogy a lányok kétszer olyan gyakran/többet olvasnak, mint a fiúk. Ezt a tényt az olvasójátékon résztvevők számadatai is igazolják. Nemcsak általánosan, hanem kategóriánkénti leosztásban is a fiú-lány arány eltéréseket mutat. Érdekes, hogy ez az arány 4. osztályban, valamint 5–6. osztályban kétszeres a lányok javára, az utolsó két kategóriában pedig számottevőbb szakadék keletkezik, tudniillik a kamaszok körében a lány-fiú olvasók aránya ötszörösére növekszik 1/5, úgy is fogalmazhatunk, hogy 7–8. osztályban minden ötödik lány olvasóra jut egy fiú olvasó. A középiskolában ez a szakadék tovább növekszik, minden tizedik lány olvasóra esik egy fiú olvasó. Az adatokból kiindulva két általános tendencia állapítható meg. Az egyik a jelentkezők életkorára vonatkozik. Az adatokat összehasonlítva kiderül, hogy a 11-12 éves gyerekek olvasnak a legtöbbet. A másik tendencia, amelyről beszélnünk kell, a nemek közti eloszlás. 4–6. osztályban a fiúk részvétele az olvasóvetélkedőben 30% körül mozog, 7. osztálytól kezdődően ez az arány számottevően visszaesik, középiskolás korban 10%-ra csökken, vagyis sokkal kevesebb fiú találja vonzóknak az olvasóvetélkedőn való részvételt, következésképpen az adatok arra utalnak, hogy a fiúk kevesebben és kevesebb szépirodalmat olvasnak, mint a lányok. Ezek az eredmények egybehangzanak más olvasásszociológiai felmérések adataival: az olvasás terén a fiúk veszélyeztetett helyzetben vannak.

Ha azt a kérdést tenném fel magamnak, miért is szeretem ezt a munkát, elsősorban azt a rengeteg pozitív visszajelzést említeném, amely a gyerekek, kollégák, szülők részéről érkezik. Hasonlóképpen pozitív visszajelzéseket kaptam a meghívott íróktól is, akik messziről érkeznek Marosvásárhelyre, hogy találkozhatnak fiatal olvasóikkal. Emlékszem arra a lelkesedésre, öröme, amelyet Berg Judit, Kertész Erzsébet, Jeney Zoltán vagy Kiss Noémi arcán láthattam az órákig tartó dedikálás közben, amikor olvasóik kigyózó sorokban, kezükben a dedikálandó könyvet szorongatva, izgatottan vártak az író kézjegyére. Nem felejttem azt sem, hogy 2018-ban Berg Judit több mint három órán keresztül dedikált. Felejtetetlen és egyedülálló élményként tartja számon maga a szerző is, aki visszatérő vendége a rendezvényünknek. Kétségtelen, hogy az olvasmányélményeken túl az író-olvasó találkozók, dedikálások tartják életben, és teszik népszerűvé ezt a vetélkedőt a fiatal olvasók körében.

Azt hiszem, nem túlzás kijelenteni, hogy ma már mozgalommá nőtte ki magát az Olvasd el, és játssz velünk! olvasójáték. Néha arról értesülök, hogy több osztályban, iskolában helyi fordulót szerveznek a versenyt megelőzően vagy azt követően az általunk szervezett vetélkedő mintájára. Kérésre önzetlenül továbbítjuk a vetélkedők anyagát, forgatókönyvét. Az is nagyszerű következmény, hogy pár éve az Olvasd el, és játssz velünk! mintájára olvasójátékot indítottak útjára lelkes, az olvasás népszerűsítését szívükön viselő tanárkollégák Csíkszeredában, illetve Kolozsváron. Nagy öröm számomra, hogy a vetélkedő ekkora népszerűségnek örvend, illetve elindított egy folyamatot.

A verseny legfontosabb pedagógiai hozadékait számba véve megállapítható, hogy az olvasóvetélkedők kiváló lehetőséget biztosítanak arra, hogy olvasásra ösztönözzük a fiatalokat. A vetélkedő népszerűsége azt bizonyítja, hogy jól kiválasztott kortárs irodalmi művekkel felkelthetjük a gyerekek érdeklődését az olvasás iránt. Továbbá az olvasás vetélkedő jellegéből, szerkezetéből adódóan,

mintegy kiegészítve az iskolában folyó rendszeres olvasásfejlesztést, hozzájárul a tanulók szövegértő képességének fejlesztéséhez. Hasonlóképpen erénye a vetélkedőnek, hogy egy-egy íróval való személyes találkozás további olvasásra ösztönözheti az olvasókat. A diákok csoportos részvétele lehetőséget nyújt az olvasmányélmények megvitatására, az olvasói reflexiók megbeszélésére. Mindezekon kívül szintén az olvasásvetélkedő hozadékeként említhetjük meg, hogy számos hazai és magyarországi szerző épp az Olvasd el, és játssz velünk! olvasóvetélkedő által vált ismertté az erdélyi gyerekek körében. A vetélkedő nemcsak egy adott osztályközösségen belül növeli az olvasás presztízsét, hanem helyi szinten, osztályadalmi szinten egyaránt. Mindezekon túl, kétségtelen, hogy az olvasóverseny legnagyobb hozadéka a többezres olvasótábor, olvasóközönség, amit sikerült a tíz év alatt felépíteni. Hiszek abban, hogy a közeljövőben az Olvasd el, és játssz velünk! olvasóvetélkedő ösztönzőleg fog hatni más, hasonlóan értékes, széles körű, olvasást népszerűsítő kezdeményezések létrejöttére is.

■ JEGYZET

1. Makkai Kinga: *Útlevel Meseországba*. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2019.; Makkai Kinga: *Az olvasóvá nevelés módszertani kérdései*. In: Birta-Székely Noémi (szerk.): *Tanárok Vagyunk Akadémia*. I. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kvár, 2018.; Makkai Kinga: *Az olvasóvá nevelés iskolán kívüli lehetőségei*. In: Pletl Rita (szerk.): *Anyanyelvoktatás*. Ábel Kiadó, Kvár, 2020.

